

Mato ZOVKIĆ

MEĐUNARODNI TEOLOŠKI ČASOPIS „CONCILIUM“ POČEO IZLAZITI I NA HRVATSKOM

Radujem se što večeras možemo predstaviti¹ prva dva broja hrvatskog izdanja međunarodnog teološkog časopisa „Concilium“ koji sam imao priliku pratiti na engleskom, njemačkom i talijanskom od nastanka 1965. do prosinca prošle godine.

Što ovaj časopis, koji su pokrenuli katolički teolozi Zapadne Europe povodom Drugog vatikanskog sabora, znači za teologiju na razini sveopće Crkve? Što bi moglo značiti hrvatsko izdanje toga časopisa koje je sretno počelo u veljači 2010.?

Nastanak i kratka povijest „Conciliuma“

Naziv časopisa „Concilium“ povezan je s povijesnim događajem Drugog vatikanskog sabora, koji je papa Ivan XXII. najavio 25. siječnja 1959. a održavan je u četiri navrata po otprilike dva mjeseca zborovanja ujesen 1962., 1963., 1964. i 1965. Papa je dao Saboru program kratkom talijanskom riječju *aggiornamento* – podanašnjenje. Mislio je na otvaranje Crkve ljudima današnjeg vremena koji žive u pluralnom svijetu te traže poštovanje međunarodnih zakona o pravu na slobodu religije i na razlike u kulturi. Nizozemski katolički izdavač Paul Brand predložio je već 1958. pokretanje novog međunarodnog teološkog časopisa njemačkom profesoru Karlu Rahneru (1904.-1984.) koji bi se bavio teološkim pitanjima na svjetskoj razini. Rahner je kao mudri isusovac tada prosudio da se ne može dobiti odobrenje crkvenih vlasti za takav projekt.² Iz povijesti Drugog vatikanskog sjetimo se da su kroz dvije godine pripreme različite komisije, imenovane od Pape, doradivale prijedloge biskupa i katoličkih sveučilišta u tzv. sheme za raspravu na plenarnim zasjedanjima. Kad je 11. listopada 1962. počeo Sabor, ubrzo se pokazalo da biskupi ne žele samo reći „amen“ na tekstove koje su komisije pripravile zato što su odisali jednostranom školskom teologijom rimskih učilišta. Glasali su 20. studenog o Shemi o obja-

1 Priređeno kao izlaganje na predstavljanju u Sarajevu, 19. svibnja 2010.

2 Uz vlastito sjećanje, služim se poglavljem Paul BRAND - Herman HÄRING, „Aggiornamento als wissenschaftliches Projekt. Über Anfänge und Programmatik der Internationalen Zeitschrift für Theologie ‚CONCILIUM‘“, Herman HÄRING - Karl-Josef KUSCHEL (ur.), HANS KÜNG - *Neue Horizonte des Glaubens und Denkens. Ein Arbeitsbuch*, München, 1993., 779-794.

vi koja je u duhu tradicionalne teologije tvrdila da su Sveto pismo i predaja izvori objave i odbacili je s obrazloženjem da ne može biti ni podloga za raspravu. Tekst je trebalo temeljito preraditi na temelju razvoja biblijskih znanosti. U svjetlu toga i drugih događaja na početku Sabora, gdje je bio jedan od tzv. peritusa, Rahner je, na ponovni upit Branda o novom časopisu, odgovorio da ne bi on sam mogao pokrenuti i nositi takav projekt. Pridružili su mu se Hans Küng i Edward Schillebeeckx (1914.-2009.) i već 21. studenog 1962. održan je prvi radni susret. Brand je u jednom rimskom hotelu otvorio svoj izdavački ured te sazivao zainteresirane teologe na rasprave. Pisali su prve nacрте o programu časopisa te slali obavijesti predstavnicima tiska i biskupima. U razdoblju nakon prvog zasjedanja Sabora, komisije su nastavile dotjerivati postojeće nacрте dokumenata u skladu s izrečenim ili pismeno priloženim primjedbama biskupa. Ivan XXIII. umro je 3. lipnja 1963., a kad je 15 dana kasnije izabran Pavao VI., u nastupnom govoru najavio je nastavak i završetak Sabora. To je potaknulo inicijatore ideje o novom časopisu da nastave. Ujesen 1963. utjecajni talijanski teolog Carlo Colombo rekao je Rahneru, Schillebeeckxu i Brandu kako ne bi bilo dobro da tematiku o ekumenizmu u novom časopisu vodi Küng. Oni nisu poslušali. Inicijatori su insistirali da novi časopis bude internacionalan, da nudi katolički otvorenu teologiju te da bude timski programiran i uređivan.

Pokazala se potreba za osnutkom Fondacije „Concilium“ koja će djelovati prema državnim zakonima, imati stabilno vodstvo i upravu, redovno održavati susrete te omogućavati redovno izlaženje časopisa na različitim jezicima. U toku 1963. dogovoreno je da časopis obrađuje deset teoloških područja koja će voditi konkretni teolozi: dogmatika – E. Schillebeeckx i B. Willems, pastoralna teologija – K. Rahner i H. Schuster, moralna teologija – F. Böckle i C. van Ouwerkerk, duhovnost – Chr. Duquoc i J. Geffré, egzegeza – R. E. Murphy i B. van Iersel, povijest Crkve – R. Aubert i A. Weiler, crkveno pravo – N. Edelby, J. Urresti i H. Huizing, granična pitanja – J. B. Metz, W. Broker i W. Oelmüller, liturgija – J. Wagner i H. Hucke, ekumenizam – H. Küng, W. Kasper i H. Schulz.

U listopadu 1964. pojavio se u Rimu nulti broj Conciliuma u kojem je svaka od deset sekcija najavila svoj program. K. Rahner i E. Schillebeeckx formulirali su uvodnik u cijeli časopis, koji je bio ponovno tiskan u prvom broju, siječanj 1965., str. 1-3. Evo nekih misli iz njihova uvodnika: „U ovom časopisu žele se teolozi znanstvenici obraćati muževima praktičnog rada u Crkvi, o čijem odlučivanju i djelovanju ovisi mnogo toga u Crkvi; oni znaju i po iskustvu Sabora da pastoralni djelatnici i današnji propovjednici evanđelja trebaju nešto naučiti također od teološke znanosti... Nastaje teologija koja tim muževima može više kazati o njihovoj zadaći od onoga što je stajalo u školskim knjiga-

ma prošlih desetljeća... Novi časopis želi takvim muževima u Crkvi (ne isključujući ni laike s crkvenom odgovornošću) stalno davati izvješće o novim pitanjima i novim odgovorima u *svim* teološkim disciplinama *svuda* po svijetu preko internacionalnog časopisa, i to stvarno, odmjereno, brižno promišljenim odabirom i naglašavanjem koje je zbiljski važno za takve čitatelje. Stoga je cilj novoga časopisa odmjereno informiranje praktičara o cijeloj međunarodnoj teologiji (uključivši i granična pitanja) preko odabranih stručnjaka iz različitih naroda (a kod graničnih pitanja preko zastupnika profanih znanosti), ali tako da to u *svakom* pogledu bude katoličko.³

Imao sam sreću raditi doktorsku disertaciju o ekleziologiji Drugog vatikanskog pod vodstvom T. Šagi-Bunića koji je bio savjetnik nadbiskupa Šepera na Saboru, napisao prvi komentar saborskih dokumenata na hrvatskom⁴ te koordinirao prvi prijevod 16 saborskih dokumenata na hrvatski koji je tiskala Kršćanska sadašnjost u Zagrebu 1970. s usporednim latinskim izvornikom i hrvatskim tekstom. Tek je 2008. KS izdala popravljeno izdanje toga prijevoda (inače sedmo). U studiranju saborskih tekstova o obnovi Crkve služio sam se radovima Y. Congara, H. Künga i K. Rahnera koji su suosnivači Conciliuma. Zato sam u te tri godine rada čitao i Concilium na engleskom.⁵ Tada su mi se ti ekleziološki članci činili visoko stručni, ali kad sam 1969. počeo studirati na Papinskom biblijskom institutu u Rimu i ulaziti u stručne egzegetske časopise, vidio sam da je pristup egzegezi kod autora koji pišu biblijske teme u Conciliumu lagan i namijenjen općoj publici. To me je privremeno otuđilo od praćenja Conciliuma. Prigodom regionalnog susreta Europskog društva za katoličku teologiju u Dubrovniku 12. prosinca 2009. spremao sam temu o dužnosti teologa da katoličku vjeru brane poštujući vjeru drugih, ali da teologiju ne svode na polemiku. Tada sam se ponovno vratio Conciliumu te našao korisnih članaka objavljenih između god. 2000. i 2007., osobito s područja međureligijskog i ekumenskog dijaloga.⁶

3 BRAND - HÄRING, „Aggiornamento als wissenschaftliches Projekt“, 793-794.

4 Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema. Uvod u misao Drugog vatikanskog koncila*, KS, Zagreb 1969.

5 Usp. popis literature u Mato ZOVKIĆ, *Obnova Crkve prema II. vatikanskom saboru*, KS, Zagreb 1969.

6 Usp. Chrisph SCHWÖBEL, „L'incontro interreligioso e l'esperienza frammentaria di Dio“, *Concilium* (2001.), 140-156. Robert SCHREITER, „La religione come fonte e risorsa di riconciliazione“, *Concilium* (2003.), 138-149. Erik BORGMAN, „La vicinanza kenotica del Dio che libera. Lineamenti di una teologia cristiana delle altre forme di fede“, *Concilium* (2003.), 173-189. Andrés TORRES QUEIRUGA, „Ripensare il pluralismo: dall' inculturazione all' inreligionazione“, *Concilium* (2007.), 129-140. Pedro CASALDALIGA - Jose Maria VIGIL, „Spiritualità e pluralismo religioso“, *Concilium* (2007.), 157-162.

Prvi veći potres u vezi s Conciliumom dogodio se 1970. kada je urednik ekumenske tematike Hans Küng objavio svoju knjigu *Unfehlbar? Eine Anfrage*. Reagirali su njemački katolički teolozi pod vodstvom K. Rahnera knjigom *Zum Problem Unfehlbarkeit. Antworten auf die Anfragen von Hans Küng* (Herder 1971.). Küng je 1973. formulirao svoj konačni stav u knjizi *Fehlbar. Eine Bilanz* (Benziger Verlag, Zürich). Srž problema je u filozofiji jezika. Küng drži da su sve formulacije crkvenog učiteljstva ograničene kulturom i vremenom u kojem su formulirane te da ne mogu biti obvezatne svim katolicima u sva vremena, ali da Bog održava Crkvu u istinitosti unatoč krhkosti ljudskog izražavanja. Rahner i crkveno učiteljstvo polaze od potrebe i dužnosti vjerovanja u važne kršćanske istine: ako se Bog objavio i ako smo nešto dužni vjerovati za spasenje, onda to treba biti spoznatljivo. Interventi Sv. Stolice u ovom pitanju doveli su do toga da je H. Küng razriješen službe profesora na katoličkom teološkom fakultetu gdje se spremaju kandidati za ministerijalno svećeništvo, ali mu nije oduzeta svećenička služba niti je izopćen iz Crkve. Državno sveučilište u Tübingenu zadržalo ga je u radnom odnosu te mu povjerilo da vodi Ekumenski institut i proučavanje drugih religija u vidu dijaloga.⁷

Küng je i dalje ostao pročelnik tema o ekumenizmu u Conciliumu, ali je to dovelo do povlačenja Waltera Kaspera iz toga tima. On te Hans Urs von Balthasar, Joseph Ratzinger, Karl Lehmann i neki drugi teolozi – nezadovoljni pisanjem Conciliuma – pokrenuli su 1972. *Internationale theologische Zeitschrift „Communio“*. Küng je pripadao vodstvu Fondacije “Concilium” do 1989. te kroz 25 godina o ekumenizmu pisao i nalazio suradnike. Nisu mu bila važna nova istraživanja na tom području nego „sinteza onoga što možemo naučiti iz Pisma, povijesti, sustavnog razmišljanja te iz praktičnih iskustava. Tako je Concilium od početka dobivao snagu iz svoje sposobnosti da veoma različite teološke informacije uobliči u sintezu te ih poveže s praktičnim iskustvima. Concilium živi od praktičnog zauzimanja kao i od obnovljene teološke samosvijesti kojoj do danas udahnjuje dušu Hans Küng osobno, kao i njegova teologija“.⁸

Daljnji problemi Fondacije “Concilium” bili su pronalaziti u različitim narodima velikih svjetskih jezika izdavače koji bi na svojem području redovno tiskali taj međunarodni teološki časopis. Concilium je počeo izlaziti deset puta godišnje na sedam jezika: engleski (u SAD i Britaniji), francuski, njemački, nizozemski, talijanski, španjolski i portugalski. Bilo je privremeno pokrenuto i izdanje na poljskom, ali se moralo ugasiti zbog uskraćivanja službene podrške. Neko vrijeme izla-

7 Za kratak prikaz te „afere“ usp. Mato ZOVKIĆ, *Crkva kao narodi Božji*, KS, Zagreb 1976., 155-170.

8 BRAND - HÄRING, „Aggiornamento als wissenschaftliches Projekt“, 786.

zili su sabrani članci Conciliuma i na japanskom, ali su ga organizatori morali ugasiti zbog pomanjkanja prevoditelja. Izdanja na nizozemskom i francuskom ugašena su 2003. zbog financijske neisplativosti. Sada Concilium izlazi pet puta godišnje na pet jezika. Kroz to vrijeme dolazilo je do pomicanja naglaska u temama i pristupu, ali ostaje trajna želja da to ne bude visoko specijalistički časopis nego ponuda argumentiranih informacija i refleksija djelatnicima Crkve. Sada posvećuje veću pozornost ženama i laicima. Od 1986. veća pozornost se posvećuje svjetskim religijama, a izbor svih tema biva odlučan na generalnoj skupštini Fondacije: „Pri tome direktori dotične sekcije imaju odlučujuću prednost predlaganja. Uz to ovaj razvoj odražava - svakako ne slučajno - da je Hans Küng u ovim godinama premjestio svoj osobni teološki interes izrazito na pitanja svjetskih religija⁹. Teme za pojedini broj bivaju određene 18 mjeseci unaprijed tako da zamoljeni pisci priloga trebaju svoj tekst poslati 12 mjeseci unaprijed. Ovo govorim iz osobnog iskustva, jer sam jednom bio zamoljen da načinim izvještaj o odjeku jednog dokumenta učiteljstva među svećenicima i vjernicima hrvatskog govornog područja i odbio sam zbog potrebe istraživanja i kratkoće ponuđenog vremena.

Nedostaje uloga koju su vršili „Svesci“ od 1967. do 2001.

Godine 1967. izašao je prvi broj „Svezaka“ koji je pokrenula Kršćanska sadašnjost radi prevođenja odabranih teoloških članaka iz poznatih svjetskih časopisa. Kako sam prevodio neke od članaka u prvim brojevima „Svezaka“, znam da je uredniku bilo veoma teško pronaći prevoditelje koji znaju dovoljno teologiju na hrvatskom i jezik s kojega je trebalo članak prevesti. Tu su ljubitelji teologije na hrvatskom mogli čitati radove poznatih katoličkih i nekatoličkih autora o važnim teološkim pitanjima, ali su i domaći autori prilagali pokoji članak, osobito s područja kulture te recenzije novih teoloških knjiga. Promijenilo se više urednika, a u razdoblju od 1967. do 2001. izašlo je 106 brojeva, puno puta dvobroj.

„Svesci“ su od 1975., broj 25-26, počeli nositi podnaslov „Communio“ te u većini brojeva objavljivali po dva ili tri članka prevedena iz tog međunarodnog časopisa. Tako su u br. 25-26 prevedeni članci „Jedinstvo vjere i teološki pluralizam“ Charlesa Boyera (str. 28-33), „Crkva kao otvoreni sistem“ Hainza Schürmanna (str. 34-41) te „Savjest u vremenu“ Josepha Ratzingera (str. 42-46). Časopis se ugasio 2001. god., pretpostavljam iz financijskih razloga, zato što je izdavaču bilo preskupo plaćati urednika i prevoditelje za mali broj primjeraka. Od tada je nastala svojevrsna praznina na hrvatskom teološkom područ-

9 BRAND - HÄRING, „Aggiornamento als wissenschaftliches Projekt“, 787.

ju, unatoč nizu prevedenih teoloških djela koja su izdali Kršćanska sadašnjost u Zagrebu, Karitativni fond UPT u Đakovu, Verbum u Splitu, Filozofsko-teološki institut u Zagrebu, Svjetlo riječi u Sarajevu te Ex libris u Rijeci.

Izdavači i dosadašnje teme Conciliuma na hrvatskom

Inicijativu o prevođenju Conciliuma na hrvatski pokrenule su dvije izdavačke kuće: prva zvana *Ex libris* pod vodstvom Željka Međimorca sa sjedištem u Rijeci i druga zvana *Synopsis* pod vodstvom Ivana Pandžića sa sjedištem u Sarajevu. Uz dogovor s diplomiranim teolozima Zoranom Grozdanovim iz Rijeke te Alenom Kristićem i Entonijem Šeperićem iz Sarajeva, kao poznavateljima teologije i stranih jezika, oni su pravodobno zamolili i dobili preporuke od riječkog nadbiskupa Ivana Devčića te sarajevskog nadbiskupa kardinala Vinka Puljića i sarajevskog pomoćnog biskupa Pere Sudara. Ta je preporuka u našim prilikama važna ne samo radi traženja financijske potpore od katoličkih dobrotvora nego i radi katoličkih čitatelja u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini. Concilium nisu pokrenuli neki teološki instituti ili administrativne crkvene institucije nego teolozi kojima je stalo do katoličkog zajedništva te do napretka teologije u pluralnom svijetu. To nije visoko znanstveno niti službeno glasilo nego forum kreativnog katoličkog, kršćanskog i ljudskog razmišljanja o vjeri usmjerenoj na praksu. Jedno vrijeme razmišljalo se o nultom broju s odabirom članka iz različitih brojeva i godišta Conciliuma, ali je odlučeno krenuti s redovnim brojevima u 2010. godini.

Prvi broj izašao je iz tiska koncem veljače 2010. U četiri članka obrađuje raznolikost služba u Crkvi danas. U rubrici „Teološki forum“ četiri teologinje u zajedničkom članku govore o bavljenju teologijom u Africi u kontekstu globalizacije a jedna američka redovnica govori o kanonskim vizitacijama redovničkih zajednica u Sjedinjenim državama. Dva članka posvećena su Edwardu Schillebeeckxu koji je umro 23. prosinca 2009. a bio je jedan od osnivača Conciliuma. Uz trojicu već spomenutih među prevoditelje ovoga broja uvrstili su se Roman Karlović i fra Mile Babić.

Autori priloga u ovom broju izvrsno osvjetljaju *međunarodno obilježje časopisa*. Južnoamerički isusovac Jon Sobrino piše o pridonošenju tome da Bog kroči poviješću kao temelju crkvenih službi, dakako na temelju svojega iskustva u Južnoj Americi. Jeffrey Kirch, član Družbe misionara predragocjene Krvi koji djeluje u SAD, napisao je prilog o službi i soteriologiji kod Waltera Kaspera. Laikinja Maria Luchetti Bingemer doktorirala je na Gregoriani a djeluje u Rio de Janeiru, napisala je članak o krstu kao izvoru kršćanske službe u

bazičnim crkvenim zajednicama. Paul Murray, koji kao oženjeni laik djeluje na Sveučilištu Durham u Engleskoj, piše o ukorijenjenosti crkvenih služba u cjelokupnom crkvenom tijelu. Isusovac Paul Kelly djeluje u SAD i piše o teologiji laikata u Crkvi. Šri Lankanka Paba Nidhani de Andrado sprema u Engleskoj doktorat o tradiciji pomirenja u judaizmu i ranom kršćanstvu, a ovdje je napisala prilog o Pavlovoj paradigmi partnerstva. Doktorand etike Kevin Ahern iz SAD u svojem članku promatra međunarodne katoličke pokrete mladih kao strukture nade u rascjepkanom svijetu. Emily Reimer-Barry, profesorica u SAD koja proučava odnos društva i spola prema katoličkom učenju, ispituje u ovom broju probleme i mogućnosti teološkog obrazovanja u Crkvi. Carmen Nanko-Fernandez, profesorica pastoralne teologije i ekumenizma u Chicagu, pod naslovom „Oštroumna Crkva“ govori o preoblikovanju teologije službe među latinoameričkim katolicima. Kenijke Eunice Karanja Kamaara, Damaris S. Parsitau, Edith Kayeli Chamwama i Sussy Gumo Kurgat govore o bavljenju teologijom iz afričke perspektive. Redovnica iz SAD Sandra M. Schneiders govori o ženskim redovničkim družbama u SAD pod naslovom: „Zašto smo ostale?“. Dva priloga o E. Schillebeeckxu povodom njegove smrti napisali su Hans Küng i Erik Borgman koji je profesor sustavne teologije u Tilburgu, Nizozemska, i potpredsjednik časopisa Concilium.

Koncem travnja izašao je drugi broj Conciliuma na hrvatskom s temom: „Biblija kao riječ Božja“. Građa je razdijeljena na rubrike „Temeljna teološka pitanja“, „Ekleziološka pitanja“, „Nova nadolazeća pitanja“ (svaka po tri članka) te na „Teološki forum“ (četiri članka). Među prevodioce toga broja svrstali su se fra Franjo Ninić, fra Ivan Nujić, Romano Karlović, Zoran Grozdanov, fra Miro Jelečević i Alen Kristić.

Refleksiju o izazovu razumijevanja Svetoga pisma danas iznio je njemački teolog Jürgen Werbick (str. 15-27). Francuski dominikanac Claude Geffré napisao je prilog: „Riječ Božja ostalih religijskih predaja i povijest naroda kao govor o Bogu“ (str. 29-39). Francuski egzeget i teoretičar književnosti Frederick Boyer, koji je surađivao u priređivanju novoga prijevoda Biblije na francuski 2001., govori o različitim vidovima prevodilačkog umijeća (str. 41-50). Čileanski bibličar i sociolog religije Pablo Richard govori o Riječi Božjoj u liturgiji Crkve kroz stoljeća (str. 53-65). Povodom zabrane propovijedanja laicima na misama s narodom, koje se u nekim biskupijama SAD odvijalo kroz 25 godina uz odobrenje biskupa i vjernici bili zadovoljni, dominikanka s. Mary Catherine Hilker sa sveučilišta Notre Dame u SAD, smireno raspravlja o tom pitanju (str. 67-77). Profesorica Staroga zavjeta u Chicagu Pauline A. Viviano piše o ulozi biblijskih stručnjaka na Sinodi o Bibliji u Rimu 2008. (str. 79-89). Brazilska redovnica Mercedes Lopes piše o Bibliji kao sjemenu nade kod pučkog čitanja u zajednicama Latinske

Amerike (str. 93-109). Biskupijski svećenik iz Konga-Brazaville Paulin Poucouta piše o čitanju Biblije u Africi (111-121).

Na leđnoj korici obaju brojeva donesen je popis glavnih tema u cijeloj ovoj godini. Iz toga doznajemo da će lipanjski broj biti posvećen prirodnom zakonu, listopadski ateizmu te prosinački domorodačkim teologijama Oceanije.

Zaključak - Iz pregleda tema i načina obrade u ta dva broja vidimo da su izdavači i njihovi suradnici ostali vjerni prvotnoj zamisli Conciliuma: *teološki* časopis koji obrađuje pitanja sveopće Crkve i pluralnog svijeta u nizu *preglednih* i čitkih članaka. Autori su stručnjaci za područja o kojima pišu te žive među kršćanima i drugim ljudima zemalja iz kojih promišljaju vjeru Crkve. Oni izbjegavaju glomazni znanstveni aparat s ulaženjem u detalje pojedine teološke discipline jer svoje radove namjenjuju pastoralnim djelatnicima i drugim ljudima koji žele vjernički djelovati i promišljati probleme svijeta povjerenog njima i osobama drugih uvjerenja. Sada je porastao broj laika, osobito žena, koje svojim radovima obogaćuju ovaj *istinski međunarodni, kreativno katolički i dinamično teološki* časopis. Jedno od dobrih svojstava hrvatskog izdanja je njegovan ali razumljiv hrvatski. Izdavači i prevoditelji poduzeli su plemenit i koristan intelektualni posao. Neka Bog blagoslovi njihovo zalaganje te sve koji će Concilium na hrvatskom čitati i podupirati!